

ROMÂNII SUD-DUNĂRENI. ESEU

Pr. prof. univ. dr. Vasile Muntean

ROMANIANS SOUTH OF THE DANUBE. ESSAY

Abstract: The numbers of “our brothers across the Danube” is not known with accuracy. They do however believe that they are several millions, while the official statistics taken from their countries of inhabitation are quite restrictive, recording – in total – only several hundreds of thousands, which was also due to the interests of those states, as well as the de-nationalization process they are subjected to. It would be suitable for our Government to look closely into the matter of the Romanians surrounding Romania. During our time, within different international bodies and via different own associations, the Romanians south of the Danube are asking for their rights, militating – to the best possible extent – in favor of maintaining their identity.

Keywords: statistics, nationalization, international, associations

Cum e cunoscut, pătrunderea slavilor în Balcani va determina împărțirea romanității răsăritene în două grupe principale: în stânga Dunării – dacoromânii, în dreapta fluviului aromânii. Din grupul dacoromânilor s-au desprins viitorii istroromâni (cea mai redusă ramură de români), iar din cel al aromânilor – meglenoromânii. În pofida transumanței practice de o parte dintr-înșii îndeosebi în Evul Mediu, românii balcanici locuiesc nu numai în Albania și Epir, ci și în Macedonia, Tesalia și în unele insule grecești, la fel în Bulgaria, Serbia, Croația ș.a.m.d. Ocupația fundamentală a „fraților de peste Dunăre” a fost așadar păstoritul, urmat de cultivarea pământului și de meșteșugărit. Să notăm că cea mai veche mențiune a valahilor sau vlahilor balcanici datează din secolul al VIII-lea; e vorba de *vlahorinhini*, adică de românii de la râul Rinios, care în acel veac s-au stabilit în Calcidica.

După lichidarea statului bulgar de către împăratul bizantin Vasile al II-lea Bulgaroctonul, Arhiepiscopia ohridană – degradată din treapta patriarhală (1019) – avea în subordine și pe vlahii risipiți în „toată Bulgaria”. Aceștia erau oarecum privilegiați, căci nu mai atârnavu bisericește de episcopatele locale. Cu toate acestea, era o situație paracanică, îndreptată prin înființarea în același veac XI a unei eparhii proprii a vlahilor. Într-o „Notitia episcopatum” din secolul al XIII-lea, episcopul vlahilor avea titulatura de „al Vreanotiei”; e vorba de orașul sârb de azi Vranje. Cât despre vlahii din regatul sârbesc, ei au fost plasați din 1220 sub ascultarea Arhiepiscopiei sârbe cu reședința la Mănăstirea Žiça (Jicea). După cum indică unele documente, în veacul XIV vor fi înființate câteva dieceze *vlahe* în sudul Dunării. În plus, la 1715 e documentată o episcopie a vlahilor, eparhia de Sisanion, aparținând de Mitropolia Ohridei al cărei titular a tratat cu Eugeniu de Savoia în vederea unirii cu Roma.

Din punct de vedere pur politic, se înregistrează – în cronică românilor sud-danubieni – răzvrătirea din 1066, în Tesalia, condusă de Niculiță, precum și sedițiunea Asăneștilor din anul 1185, care a condus la apariția statului mixt vlaho/româno-bulgar. Românitatea Asăneștilor nu poate fi contestată pe drept, din moment ce și Ibn Taghri Birdi precizează acest adevăr, iar acel cronicar mameluc nu e posibil a fi acuzat de partizanat. Ioan Asan II va lua măsuri pentru consolidarea Ortodoxiei: în 1231 părăsise unirea cu Roma, iar în 1235 Arhiepiscopia de Târnovo va fi înălțată la rangul de patriarhat, cu binecuvântarea patriarhilor orientali. La Târnovo s-a întemeiat o școală teologică unde învățau tineri bulgari, vlahi și sârbi. Unul din conducătorii ei va fi vlahul Eftimie, patriarh între 1375 și 1393 (martirizat de otomani în 1401), care a pus bazele unei autentice „frății isihaste”, luptătoare contra eterodoxiei.

De reținut că românii balcanici nu au reușit să-și întemeieze un stat propriu pentru faptul că erau foarte dispersați: din Eubeeea până la Niș și din Valea Mariței până în Istria. Totuși, acești români s-au străduit să-și păstreze – după posibilități – tradițiile, ghidându-se după legea lor, *zakon Vlahom*. Din păcate, reprezentând o minoritate în raport cu alte etnii din Balcani, vom asista încă din secolele XIV-XV la o asimilare a lor de către populațiile înconjurătoare. Doar în zonele în care elementul românesc a fost mai însemnat, el s-a putut conserva mulțumitor, precum în Pind, Meglena sau pe Valea Timocului. Fenomenul de asimilare din anumite regiuni a fost facilitat și de împrejurarea identității confesiunii în rândul etniilor conlocuitoare.

Privilegiile vlahilor, ale celor ce domiciliau în regiunea de graniță, au fost respectate de turci până când a fost nevoie de serviciile lor militare (până către mijlocul sec. XVII). Alte facilități vor primi vlahii de la frontiera

slovenă, în 1630, de la Ferdinand II, prin „Statuta Valachorum”. Desigur că din cauza nesiguranței, a conflictelor armate ce survineau în timp, istoria a reținut și unele deplasări de populații, fie că e vorba de vlahi, fie de greci ori de alții.

Moscopole a fost cel mai important centru cultural (la un moment funcționase aici o universitate !), comercial și industrial aromânesc din Balcani. Și înainte și după ruina sa, în anul 1788, datorită vicelanului Ali-pașa din Ianina Epirului, locuitori moscopolitani – îndeosebi neguțătorii – au emigrat în ținuturile românești nord-dunărene, sau către inima Europei: Pesta, Viena, Leipzig, Bratislava, unii dintre ei ajungând la o situație materială excepțională ca familia Sina, familie care având mari posibilități pecuniare, a împlinit multe acte de binefacere pentru elini, sârbi, unguri și români. Andrei Șaguna, și el aromân, avea relații cu această familie. Nu mai relevăm, fiind destul de cunoscut, rolul apreciabil al Mocioneștilor (moscopolitani și ei) în creșterea păturii intelectuale românești, precum și lupta lor pentru biruința românismului. Să mai menționăm câteva nume de vlahi marcanti: filosoful și literatul Gherasim Vlahos (†1685), mitropolit al Philadelphiei din Istria, Emanuil Gojdu (sec. XIX), Octavian Goga (sec. XX).

Să amintim și aceea că atunci când a avut loc criza macedoneană (1905), când cel puțin cinci facțiuni se găseau în competiție, s-a petrecut un incident tragic în câmpia Meglenei unde se afla Mănăstirea Sf. Arhangheli. Acolo, de câțiva ani, se oficiau serviciile divine în românește. Consiliată de greci, autoritatea otomană i-a alungat pe monahii vlahi din mănăstire și a populat-o cu călugări greci, „într-o regiune unde nu exista picior de greci”. Ca egumen a fost desemnat un fost ofițer și fost antart; el va fi asasinat în același an 1905, într-o vreme în care nu puțini meglenoromâni au fost uciși de bandele grecești.

Tot în 1905, Istanbulul emite acea *iradea* (constituție) prin care li se recunoșteau aromânilor identitatea etnică și se legifera situația lor privilegiată, dar sub ascultarea Patriarhiei constantinopolitane. Din nefericire, anul 1913 a adus modificări majore în ce privește românii balcanici; statele, în care ei își aveau domiciliul, treptat le-au închis școlile și lăcașurile de cult, așa încât în 1942 în Balcani mai existau 45 de școli și 20 de biserici românești: 41 de școli primare și una secundară în Serbia, două primare și una secundară în Bulgaria. Toate și-au încetat existența în anul 1946. Cu toate acestea, în Voivodina (în 1977), în 29 de școli elementare se preda în românește, ca și în unele școli medii. La Vârșeț se înființase un liceu românesc în 1948.

Numărul „fraților noștri de peste Dunăre” nu se poate indica exact. Ei însă au convingerea că numără câteva milioane, pe când statisticile oficiale din țările unde viețuiesc sunt foarte restrictive, consemnând - în total - o cifră de câteva sute de mii, aceasta datorită și intereselor acelor state, și procesului de deznaționalizare la care sunt supuși. S-ar cuveni ca statul

nostru să se preocupe mai îndeaproape de românii ce înconjoară România, după expresia neîntrecutului poillistor Nicolae Iorga. O face – pentru cei din Peninsula Balcanică – Patriarhia Română prin Episcopia Dacia Felix de la Vârșeț (datând din 2001), ca și prin anumite eparhii din vecinătatea Dunării, acțiune salutară pentru ființa etnică românească.

În timpul nostru, în diferite organisme internaționale și prin diverse asociații proprii, românii sud-dunăreni își cer drepturile, militând – pe cât e posibil în conjunctura dată¹ – pentru menținerea identității.

Bibliografie orientativă

- Les Aroumains* (colectiv de autori), Paris 1989.
- Aromânii: istorie, limbă, destin* (coord. N. Djuvara), București 2012.
- Aromânii*. Lluis Maria de Puig: Proiect de recomandare privind limba și cultura aromânilor (Council of Europe, 1996, online).
- Aromânii* (Wikipedia, o sinteză însoțită de o bogată bibliografie).
- Barbu, Violeta, *Vlahii balcanici și Roma în secolul al XVII-lea*, în vol. Închinare lui Petre Ș. Năsturel la 100 de ani (îngr. I. Câdea et alii), Brăila 2003.
- Berciu-Drăghicescu, Adina, *Aromânii, I. Bibliografie analitică*, București 2003;
- Eadem (coord.), *Aromânii, meglenoromânii, istroromânii: aspecte identitare și culturale*, București 2012.
- Bujduveanu, T., *Aromânii din Cosovo* (ed. trilingvă), Constanța 2002.
- Caragiu Marioțeanu, Matilda, *Compendiu de dialectologie română*, București 1975;
- Eadem, *The Aromanians in Third Millennium*, în Millennium III, nr. 5/2000, pp. 267-279.
- Cușa, Nicolae, *Macedoromânii pe văile istoriei*, Constanța 1990.
- Dragomir, Silviu, *Vlahii și morlaci²*, Iași 2002.
- Enciclopedia Ortodoxiei românești*, București 2010, pp. 552-553 (autor: G. Basa).
- Flora, Radu, *Zapisi. Književnosti i kultura Rumuna u SAP Vojvodini*, Zrenjanin 1981.
- Frățilă, Vasile, *Originea istroromânilor. Certitudini și ipoteze*, în *Caietele Sextil Pușcariu*, II, 2015, Cluj-Napoca, pp.159-165.

¹ Un singur exemplu, nefericit, din Balcani: pe motiv că a difuzat în Grecia broșuri publicate de Uniunea Europeană, arhitectul aromân Sotiris Bletsas (în aromână *Sotir Bleșta*) a fost condamnat în 2001 la 15 luni de temniță și amendat cu 500.000 drahme, conform precizării aromâncei Matilda Caragiu Marioțeanu din studiul *Aromânii în milenul III* (Biblioteca culturală aromână, online), notă preliminară ce nu mai apare în versiunea engleză, fiind omisă de redacția respectivei reviste (vezi Bibliografia orientativă).

- Frățișman, Livia, *Perenitatea vlahilor în Balcani*, Sibiu 2001.
- Giurescu, C.C. - Dinu, *Istoria românilor*, I-II, București 1974, 1976.
- Maluckov, Mirjana, *Rumuni u Banatu*, Novi Sad 1985.
- Măran, M., *Românii din Banatul sârbesc în anii interbelici (1918-1941)*, Cluj-Napoca 2012.
- Păiușan, Radu – Cionchin, Ionel, *O istorie a românilor din nord-estul Serbiei*, Timișoara 1998.
- Peyfuss, Max Demeter, *Chestiunea aromânească*, București 1994.
- Pippidi, Andrei, *Vlahii din nordul Greciei în secolul al XIX-lea*, în vol. *Contribuția românilor la îmbogățirea tezaurului cultural în Balcani*, București 1992.
- Popi, Gligor, *Românii din Banatul sârbesc*, Panciova-București 1993.
- Românii de la sud de Dunăre* (coord. St. Brezeanu, Gh. Zbucnea), București 1997.
- Roșu, Costa, *Lexiconul jurnalisticii românești din Iugoslavia*, Panciova 1998.
- Sârbu R., Frățișă V., *Dialectul istroromân*, Timișoara 1998.
- Spinei, Victor, *Universa Valachica*, Chișinău 2006.
- Tanașoca, Anca - Nicolae Șerban, *Unitate romanică și diversitate balcanică*, București 2004.
- Tanașoca, Nicolae-Șerban, *Credincioși nouă înșine: atitudini, evocări, mărturisiri*, București 2018.
- Winniffrith, Tom, *The Vlachs*, New York 1987.
- Zbucnea, Gheorghe, *O istorie a românilor din Peninsula Balcanică*, București 1999.